

הרב משה כהן

בענין כנסי שטר חוב ודעת האשה בגט

בחידושי הרשב"א לגיטין (ע.ח.) מובא קושיא בשם הראב"ד, וז"ל: „דמההיא דצריך לפרש, ומיזא דנתן בידה והיא ישנה, משמע דבעי דעתה [לחלות הגט] וגבי חרשת שהשיאה אבי', ובאמר לעדים ראו גט שאני נותן לה וכו' משמע דלא בעינן דעת", והניח בקושיא.

פירוש דבריו, „מההיא דצריך לפרש" זהו הסוגיא בקידושין (ו.): „גופא הי' מדבר עם האשה על עסקי גיטה ונתן לה גיטה ולא פירש רבי יוסי אומר דיו ר' יהודה אומר צריך לפרש. אמר רב יהודה אמר שמואל והוא שעסוקין באותו ענין". נראה משם שדעת האשה בעינן בחלות הגירושין, ואם האשה לא תדע שמה שהוא נותן לה הוא גיטה, אינה מגורשת.

„נתן בידה והיא ישנה" נמצא במשנה פרק הזורק (ע.ח.), שהמשנה אומרת: „אמר לה כנסי שטר חוב זה או שמצאתו מאחוריו קוראה והרי הוא גיטה אינו גט עד שיאמר לה הא גיטין. נתן בידה והיא ישנה ניעורה קוראה והרי הוא גיטה אינו גט עד שיאמר לה הא גיטין". ומכיון שצריך להודיעה „הא גיטין" בזמן שהיא ניעורה מוכח שבעינן דעת האשה.

„חרשת שהשיאה" נמצא במשנה פרק הניזקין (נה.), „ואמר לעדים וכו'" מימרא דרבא שם: „העיד ר' יוחנן בן גודגדא על החרשת שהשיאה אבי' שהיא יוצאה בגט" [אע"פ שאין לה דעת]. „אמר רבא מעדותו של ר' יוחנן בן גודגדא אמר לעדים ראו גט זה שאני נותן לה וחזר ואמר לה כנסי שטר חוב זה הרי זו מגורשת. פשיטא מהו דתימה כיון דאמר כנסי שטר חוב זה בטולי בטלי' קמ"ל אם איתא דבטלי' לעדים הוה אמר להו והאי דקאמר הכי משום כיסופא". מוכח משם דלא בעינן דעתה, והרי היא מגורשת אע"פ שחושבת שמה שנתן לה הוא שטר חוב ולא גט.

יוצא מזה סתירות הסוגיות בנידון הצרכת דעת האשה בגט.

הבעל המאור והרמב"ן במלחמות בפרק הזורק ג"כ הקשו סתירות אלו ותירצו שלא דוקא דעת האשה בעינן אלא או דעת האשה או דעת העדים בעינן. ולכן, במשנה בהזורק דלא אמר כלום לעדים בעי למימר לאשה „הא גיטין". אבל בהניזקין שאמר לעדים ראו גט זה שאני נותן לאשתי די במה שאמר לעדים ולא בעינן דעת האשה. הנה, לפי הראב"ד, שלא תירץ הסתירות והניח בצריך עיון, משמע, שדעתו שאם בעינן דעת זהו דוקא דעת האשה ולא מספיק דעת העדים.

הראב"ד סובר שיש הלכה של דעת מצד האשה המתגרשת. אע"פ שנותנים הגט בעל כרחיה ולא בעינן רצונה בכל זאת בעינן דעתה, שתדע (בעלה יודיעה) שהיא מתגרשת בגט זה.

וכעין זה מצינו לפי ר"ת בדין יעוד שכתב בתוס' קידושין (ה.) ד"ה „שכן” וז"ל: „כסף איתא באמה בע"כ כגון שהאדון מייעד את העברי' בכסף מקנתה בע"כ של אב ובע"כ של בת דהא דאמר לקמן אשר לא יעדה שצריך לייעדה, לא שצריך לעשות מרצונה אלא שצריך להודיעה שלשם קידושין מייעדה”.

ודומה לזה אנו מוצאים בתוס' בקידושין (מד.) ד"ה „במאמר”, בשיטת רבי שמאמר קונה בעל כרחיה, שכתוב: „וי"ל דהכי קאמר צריך להודיע לה או לאבי' ואח"כ יקדשנה בעל כרחיה”.

אבל הבעל המאור והרמב"ן סוברים דלא בעינן דעת האשה המתגרשת כלל. היות והאשה מתגרשת בעל כרחיה ולא בעינן רצונה גם דעתה לא בעינן. אלא הדין הוא, שנתינת הבעל צריכה להיות בתורת גירושין ומוכרח הוא לגלות ולפרסם שנתינת גט זה לאשתו הוא בכונת גירושין ולא בכונה אחרת. והוא מגלה דעתו או לאשה שמקבלת את הגט ומתגרשת בו או לעדי מסירה שכורתין הגירושין. (שמעתי ממרן הגרי"ד שליט"א, מסתבר שהעדים שמצויים שם ושמעו מהבעל הם עדי מסירה ולא סתם אנשים בשוק). היות שיש לאשה ועדים חלק במעשה הגירושין, הבעל צריך לגלות כונתו לאחד מהם.

מקור הדין שצריכים גלוי דעת הוא מן הספרי שמובא במלחמות שם: „ונתן בידה ושלחה מביתו עד שיאמר לה זה גיטך. מכאן אמרו הזורק גט לאשתו ואמר לה כנסי שטר חוב וכו' אינו גט עד שיאמר לה הא גיטך”. לומדים משם שצריך להוציא דברי השלוחין מפיו (עיין בלשון בעל המאור שם בהזורק) כדי שידע שהוא מגרש אשתו בגט זה. (לפי הראב"ד לשון הספרי מדוייק; שאם בעינן דעת, אינו גט עד שיאמר לה „הא גיטך”. אבל לפי הבעל המאור והרמב"ן צ"ל שלשון הספרי לאו דוקא, אלא או לה או לעדים).

והנה, יש להעיר בשיטת בעל המאור והרמב"ן, דאם הבעל צריך להוציא דברי השלוחין מפיו מה חידשו הספרי והמשנה ב„כנסי שטר חוב” שצ"ל „הא גיטך”, אפילו לא אמר כנסי שטר חוב בכל זאת צריך לומר „הא גיטך” מפני גזה"כ של „ונתן בידה ושלחה מביתו”? ואין לומר שחידשו הספרי והמשנה דאין חוששין לביטול הגט וסגי באמירת „הא גיטך”, כי הרמב"ן בסוף דבריו אמר דאין נפק"מ אם אמר לעדים מקודם „ראו גט זה שאני נותן לאשתי”, או לא, דלעולם לא חיישינן לביטול הגט ורק משום כיסופא אמר כנסי שטר חוב.

באמת הרמב"ן כוון לקושיא זו והסביר דמיירי שהי' מדבר עמה על עסקי

גיטה, ואם לא אמר כלום לאשתו בשעת נתינה הי' סגי בכך כי פסק הלכה כר' יוסי. אבל מפני שאמר כנסי שטר חוב לא יועיל ה"עסוקין באותו ענין", הילכך בעינן שיאמר לה, "הא גיטך".

אבל לכאורה, אינו מובן, מה החטורון כאן באמירת "כנסי שטר חוב" הלא הרמב"ן בעצמו הסביר דלא חיישינן לביטול הגט. ולכן, אין סתירה ל"עסוקין באותו ענין", ולמה לא יועיל ה"עסוקין באותו ענין" בלי אמירת "הא גיטך"?

ובישוב קושיא זו נראה להקדים המשנה הנ"ל בהזורק: "מצאתו מאחוריו אינו גט עד שיאמר לה הא גיטך". ונגמרא מבוארת דמיירי בערק לה חרציי, ולפי הרמב"ן, אע"פ שעסוקין באותו ענין בעינן אמירת "הא גיטך". והרמב"ן הסביר את זה, וז"ל: "כל שמדבר עמה אתן לך גט ונתן לה שטר סתם הוכיח תחילתו על סופו שהוא הגט והם הגירושין דמשלים דבורו הוא אבל זו שתפסה לעצמה שטר ממנו אע"פ שמדבר עמה אינו גט".

פירוש, לר' יוסי אין ה"עסוקין באותו ענין" נחשב לדבור שלם בפני עצמו אלא שאם תיכף ל"עסוקין באותו ענין" נתן לה הגט, אז נתינת הגט משלמת ה"עסוקין באותו ענין" כלומר, בצירוף ה"עסוקין באותו ענין" ונתינת הגט יש אומדנא דמוכח ואנן סהדי שנתן לה הנט בתורת גירושין ונחשב לר' יוסי כדבור. אכן, זהו רק בנתינה מעלייתא אבל בנתינה גרועה כמו ערק לה חרציי אין הנתינה משלמת ה"עסוקין באותו ענין" ואין כאן אנן סהדי ואומדנא דמוכח.

ואולי זהו הפשט ג"כ בכנסי שטר חוב. דאע"פ שלא חיישינן לביטול הגט וחלינן בכיסופא בכל זאת אין הנתינה גלוי' וניכרת לעין כל שהוא בתורת גירושין מכיון שאמר בשעת נתינה כנסי שטר חוב; וחסר כאן האומדנא דמוכח והאנן סהדי. ולכן, לא די ב"עסוקין באותו ענין" ובעינן אמירת "הא גיטך".

וגם יש להעיר בדברי הראב"ד, למה לא הוכיח מרישא של המשנה בהזורק, "אמר לה כנסי שטר חוב אינו גט עד שיאמר לה הא גיטך", דבעינן דעת האשה. למה רק הוכיח מהסיפא "נתן בידה והיא ישנה"?

ואפשר לפרש ע"פ עוד שיטת הראב"ד בענין כנסי שטר חוב שמוכח בבעל המאור בהזורק, וז"ל: "וה"ר אברהם כתב, דכנסי שטר חוב זה דאמרי' אינו גט משום דחיישינן דלמא גברא גופי' בטלי' לגיטה ואין דעתו לגרשה בהא נתינה עד שיאמר לה, "הא גיטך".

פירוש דבריו, אין ראי' מכאן דנעינן דעת האשה, אלא צריך לומר לה, "הא גיטך" משום דלמא בטולי' בטלי' לגיטה. רק שם בהנזיקין שאמר לעדים מקודם "ראו גט זה שאני נותן לאשתי" אין חשש שביטל הגט כמו שהגמרא מבארת

שמה. אבל כאן לא אמר כלום לעדים מקודם. ולכן, חיישינן דלמא בטולי בטלי לגיטה ואין דעתו לגרשה כלל, להכי בעי למימר לה אחר הנתינה, „הא גיטך“. הילכך, הראב"ד, שמובא בחי' הרשב"א, רק הקשה מ„נתן בידה והיא ישנה“ ולא מ„כנסי שטר חוב“.

(עכשיו, לפי פירוש הראב"ד שמובא בבעל המאור, קשה לשון הספרי שהזכרתי למעלה. לפי הספרי אם אמר לה כנסי שטר חוב צ"ל לה, „הא גיטך“ מפני גזה"כ של „ונתן בידה ושלחה מביתו“. אבל לפי הראב"ד אין זה הטעם אלא הטעם הוא משום דלמא בטולי בטלי לגיטא. אכן, אם תעיין בגירסא שלנו בספרי, דברים תצא ס"ק קל"ד, לא קשה כלל, שכתוב שם: „מכאן אמרו הזורק גט ואמר לה כנסי שטר אינו גט וכו“. לפי גירסא זו לא גילה לה טיב השטר כלל ורק אמר לה כנסי שטר סתם. ולכן, מכיון שבעינן דעת האשה מגזה"כ של „ונתן בידה ושלחה מביתו“ צ"ל לה אח"כ „הא גיטך“).

בפירוש הראב"ד בכנסי שטר חוב יש ב' אופנים ללמוד: א) מלשון המאירי בפרק הנזקין (נה). משמע, באמירת „הא גיטך“ אח"כ אגלאי מילתא למפרע שבשעת הנתינה הי' כונתו באמת לשם גירושין ולא לבטל את הגט. המאירי למד ככה מפני קושית בעל המאור על הראב"ד, שאם ביטל הגט איך חוזר ומגרש בו לפי ר' ששת דאמר בפרק השולח (לב:) שאם ביטל הגט אינו חוזר ומגרש בו.

ב) הרשב"א למד (בחידושו לגיטין עח.), אפילו אם ביטל הגט יכול אח"כ ע"י אמירת „הא גיטך“ לתקן הדבר, ועכשיו היא מגורשת, אע"פ שבשעת הנתינה הי' כונתו לשחוק בעלמא. ואין כאן קושיא מרב ששת, דהא לא אמר כלום בגופו של גט אלא לדידה קאמר שטר חוב. כלומר, לא ביטל גופו של גט אלא ביטל נתינת הגט שלא תועיל לחלות הגירושין אלא תהא לשחוק בעלמא.

יוצא מכל זה ב' מחלוקתין בין הראב"ד והרמב"ן: א) לפי הראב"ד ב„כנסי שטר חוב“ לא בעינן דעת האשה, אלא משום בטולי בטלי בעינן שיאמר לה „הא גיטך“, כי בלא זה אין בכונת הבעל דעת גירושין, וחסר הדעת מקנה שמעכב בכל קניני התורה. ולכן, במקרה שנתן לה גיטה סתם ולא אמר לה ולא מידי אפילו לא היו עסוקין באותו ענין, היא מגורשת. (עיין רמב"ם גירושין פ"א הל' י"א שסובר ככה מדין תורה).

אבל לפי הרמב"ן מגזה"כ של „ונתן בידה ושלחה מביתו“ צריך הבעל להוציא דברי השלוחין מפיו. ואם נתן לה גיטה סתם ולא אמר לה ולא מידי אינה מגורשת אלא א"כ היו עסוקין באותו ענין.

ב) לפי הרשב"א בשיטת הראב"ד אם נתן לה גיטה לשחוק עמה (שאמר לה כנסי שטר חוב) וחזר אח"כ ואמר לה „הא גיטך“, היא מגורשת. אע"פ שהנתינה

בשעתה היתה רק לשחוק ולא היתה בנתינתו דעת גירושין כלל, יכול לתקן את זה אח"כ באמירת „הא גיטך“, ועכשיו היא מגורשת.

אבל לפי הרמב"ן נתינה כזו אינה כלום. לפי דעתו, בשעת הנתינה בעיני כונה לשם גירושין. (ב„כנסי שטר חונן“ רק אמר הכי משום כיסופא כמו שהזכרתי למעלה). ואם חסר ממנו דעת גירושין בשעת הנתינה אין הנתינה נחשבת לכלום, ומוכרח לעשות עוד נתינה.

בהסבר דברי הרמב"ן נראה לפרש, שדעת מקנה של הבעל לשם גירושין הוי הלכה בעצם מעשה הנתינה. ואם אין בנתינה דעת גירושין אז אין כאן נתינה כלל. כלומר, שגט שונה משטרי ממון. בשטרי ממון מציאות השטר ברשות המקבל הוא המחייב והגורם לחלות הקנין. ואפילו נתן השטר למקבל בלא דעת קנין ואח"כ גילה דעתו לקנין, מהני, וקנין השטר חל. אבל בגט אין מציאות הגט גרידא ברשות האשה המחייב לחלות הגירושין, אלא נתינת הגט מבעל לאשתו ג"כ הגורם. ולכן, בעיני דעת גירושין בשעת הנתינה. וכמו דבעיני דעת קנין בשעת המשיכה כדי לפעול קנין משיכה, ואם חסר דעת זו מוכרח לעשות משיכה חדשה כמו כן בגט בעיני דעת גירושין בשעת מעשה הנתינה עצמה.

אבל הראב"ד סובר שהמחייב לחלות הגירושין הוא מציאות הגט ברשות האשה אלא שיש הלכה מיוחדת בגט שזהב על מוכרח לתת הגט מידו לידה וטלי גיטך מעל גבי קרקע אינו מועיל. ולכן, אע"פ שאין בשעת הנתינה דעת קנין לא איכפת לן, מכיון שנתן הגט מידו לידה וגילה דעתו לגירושין לאחר שקבלה הגט, מהני, ומגורשת.

ולאור בירור מחלוקת הרמב"ן והראב"ד מוסבר היטב כמה מחלוקתין בין הראשונים.

הרמב"ם אומר בהל' גירושין פ"ט הל' ב' וז"ל: „האומר לאשתו הרי זה גיטך ולא תתגרשי בו אלא לאחר שלשינו יום אינה מגורשת אלא לאחר ל' יום. ואם מת הבעל או אבד הגט או נשרף בתוך ל' אינה מגורשת“.

ובהל' מכירה פ"ב הל' ט' הרמב"ם פוסק, וז"ל: „האומר לחבירו משוך פרה זו ולא תקנה אלא לאחר ל' יום ומשך לא קנה ואם אמר לו קנה מעכשיו ולאחר ל' יום קנה, ואפילו היתה עומדת באגם ביום ל', שזה כמי שהקנה אותו מעתה על תנאי, נעשה התנאי נתקיים הקנין“.

לפי הרמב"ם יוצא חילוק בין משיכת הפרה לנתינת הגט. במשיכת הפרה דוקא אם אמר מעכשיו קנה אבל בגט אפילו בלא מעכשיו קנה. ולכאורה, קשה מסוגיא בכתובות (פו:) שהשוה דין משיכת הפרה לדין נתינת הגט.

המגיד משנה שמה בהל' גירושין הביא שיטת הרשב"א שכתב דלענין הלכה גט ופרה שוין הן וכל שלא אמר מעכשיו לא מהני בין בגט ובין בפרה.

והמגיד משנה הסביר שיטת הרמב"ם וז"ל: „והטעם בזה דפרה במה הוא קונה אותה במשיכה ולאחר ל' יום כבר כלתה משיכתו הלכך אם לא אמר מעכשיו לאו כלום הוא. אבל הגט בכתב היא מגורשת והכתב עדיין הוא קיים ביום ל' והוא במקום קניי' אפילו בעלמא הלכך מגורשת". ופירוש דבריו, בקנין משיכה מעשה המשיכה היא הגורמת והמחייבת לחלות הקנין ולכן לאחר ל' יום כבר כלתה משיכתו, הלכך בעי למימר מעכשיו. אבל בגט אין הנתינה עושה החלות אלא „בכתב" היא מתגרשת. כלומר, מציאות הגט ברשות האשה (או במקום קניי') הוא המחייב לחלות הגירושין, ואע"פ שכבר כלתה נתינת הגט, לא איכפת לן; שכל החסרון של כלתה קנינה הוא דנעלם מעשה הקנין או השטר הגורם לחלות הקנין, ומכיון שהגט הוא הגורם לחלות הגירושין והגט עכשיו קיים ונמצא במקום קני' לאחר ל' יום, היא מגורשת.

אבל הרשב"א סובר שלא רק מציאות הגט ברשות האשה גורם חלות הגירושין אלא גם הנתינה מחייבת החלות, ולכן אם לא אמר „מעכשיו", לאחר ל' יום כבר כלתה הנתינה.

והנה מחלוקת הראב"ד והרמב"ן שוה בדיוק למחלוקת הרמב"ם והרשב"א.

ועוד מוטעם לפי זה מחלוקת הר"ן (דף מ' בדפי הרי"ף לגיטין) והתוס' רי"ד (דף עח. בגיטין), אם בעל נתן גט לאשתו לשם פקדון וחזר ואמר לה „הא גיטך" אם מגורשת או לא. לפי הר"ן מגורשת ולפי הרי"ד צריכה נתינה חדשה. כנראה, מחלוקת הר"ן והרי"ד סובבת על אותה נקודה שנחלקו עלי' הראב"ד והרמב"ן. הר"ן סובר כמו הראב"ד שנתנה בלא דעת גירושין, עם אמירת „הא גיטך" אח"כ, מועיל לחלות גירושין. והרי"ד סובר כרמב"ן, שבענין נתינה לשם גירושין ולכן אינה מגורשת בנתינה זו.

גם מובן עכשיו שיטת הרמ"ה שמובא בטור אבן העזר סימן קל"ח, שכתב, וז"ל: „אם מסר מודעה על הגט ונתנו לה (הב"ח שם מסביר שמסר מודעה על נתינתו ולא על כתיבתו שאם מסר מודעה על כתיבתו הגט בטל) ואח"כ בטל המודעה מרצונו וא"ל תתגרשי בגט שנתתי לך כבר אין צריך לחזור וליטלו ממנה כיון שמכח נתינת הבעל באה לידה אע"ג דמעיקרא לא הוה בדעתו ליתנו לה בתורת גירושין". גם שיטת הרמ"ה תלוי' במחלוקת הראב"ד והרמב"ן. הראב"ד יסכים עם הרמ"ה כי לא איכפת לן אם הנתינה שלא לשם גירושין. אבל לפי הרמב"ן בעי נתינה שני' כי נתינה הראשונה היתה שלא לשם גירושין.